

MUZIKA PÁNIN OQITWĞA QOYILATUĞIN TIYKARĞI METODIKALIK TALAPLAR

Yoldasheva Gulbaxar

Ózbekistan Mámleketlik Konservatoriyasi Nokis filiali studenti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13839953>

Annotatsiya. *Bul maqalada muzika pánin oqıtıwǵa qoyılatuǵın tiykarǵı metodikalık talaplar, metodlar hám olardıń túrleri haqqında sóz etilgen.*

Gilt sózler: muzika, metodika, pedagogika, teoriya, didaktika.

THE MAIN METHODOLOGICAL REQUIREMENTS FOR MUSIC EDUCATION

Abstract. *This article describes the main methodological requirements, methods and their types for teaching music.*

Key words: music, methodology, pedagogy, theory, didactics.

ОСНОВНЫЕ МЕТОДИЧЕСКИЕ ТРЕБОВАНИЯ К МУЗЫКАЛЬНОМУ ОБРАЗОВАНИЮ

Аннотация. *В данной статье описаны основные методические требования, методы и их виды обучения музыке.*

Ключевые слова: музыка, методика, педагогика, теория, дидактика.

Muzika sabaǵın joqarı dárejede ótiwimizde oqıtıw metodikası, pedagogika páni sıpatında tájriybede sınalǵan islerdi teoriyalıq bilimlerin ulıwmalastırıp ámeliyatqa sapalı nátiyjeler bergen oqıtıw metodların usınıs etedi. Metodika tiykarınıń pedagogika, psixologiya estetika hám kórkem óner tanıwın izertlewshilik nátiyjelerine tiykarlanadı . Bul qosıq oqıtıwdıń nızam qaǵıydaların táriyplep beredi, keleshek jas áwladtı tárbiyalawda qollanılatuǵın zamanagóy metodlardı belgileydi. Metodika, tálim tárbiya professinde oqıtıwshınıń oqıwshıları menen islew usıllarınıń mazmunın ańlatadı. Muzika oqıtıw metodikası oqıtıwshıdan talant, qábilietleri hám sezimelriniń payda bolıwın talap etedi, yaǵınıy kórkem óner pedagogikası mashaqatlı hám júdá juwapkershilikli tarawdur. Házirgi kúnde muzika oqıtıw metodikası birden ǵana kelip qalıplesken pán emes, bálki buǵan shekem belgili pánniń qalıplesiwi dóretiwshilik hám qıyın jolların basıp ótken. Respublikamızda muzika oqıtıw metodkasın qalıplestiriwde jergilikli alımlar, metodistler, tájriybeli oqıtıwshılardıń qatar izleniwleri, oqıw qollanbalarınıń áhmiyeti úlkne boldı.

Kórkem pedagogikanıń metodika tarawındaǵı sanlı tabısları, studentlerdi pedagogika xızmtine tayarlaw, olardıń metodik bilim hám sheberligi menen qurallandırıp, muzika oqıtıw metodikasın iyelewge járdem beriwdi tiykarǵı maqset qılıp qoyǵan. Bul maqsetke erisiw ushın

ámeliy shınıǵwlar barısında uzaq dóretiwshi miynet qılıw talap etiledi. Málim mektepte oqıwshılardıń jas fiziologik ózgeshelikleri kónlikpe hám tájriybelerine qarap, muzıka oqıtıw metodıkası qollanıladı. Bul jerde tálim usılı, oqıw materialların (oqıw jobası, baqdarlama) tálim princplerı, oqıw tárbiyalıq isleriniń ulıwma maqset hám wazıypaları eń zárúr áhmiyetke iye. Demek muzıka oqıtıw metodıkası oqıwshılardı muzıka kórkem ónerine úyretiwdiń mazmunı, wazıypaları hám metodların úyretiwshi hám oqıw processinde shólkemlestiriwshi forma hám jolların járiyalawshı pán. «Metodika» sózi grekshe sóz bolıp «Izleniw jolı», «Biliw usılı»- degen maǵnanı ańlatadı hám tálim tárbiyasınıń ayrıqsha bólimi borlıp esaplanadı. Olardıń jıyındısı muzıka oqıtıw metodları delinedi.

Muzıkanıń oqıtıw metodları degende mektep oqıwshılarınıń bilim sheberligin, tájriybelerin iyelewge olardıń dóretiwshilik qábiletlerin rawjlandırıwda hám dúń'ya qarasın keńeytiwde qollanılgan is usılları túsiniledi. Muzıka oqıtıw metodıkası wazıypaların ámelge asırıwda, muzıka oqıtıwdiń qatar metodları menen birgelikte, pedagogikanıń ámeliy jónelisin menshik (optimal) metodlar iyelep, muzıka sabaǵında qollaw zárúr áhmiyetin payda etedi. Muzıka oqıtıw metodıkası wazıypaların ámelge asırıwda, muzıka sabaǵın oqıtıwdiń optimal jeke metodların ónimli paydalanıwǵa baylanıslı. Jetik alımlarımızdıń izleniwshiliklerinde mektep oqıwshılarınıń ózligine hám oǵan bolǵan professional studentler hám oqıwshılar múnásebetin menshik metodlardan paydalanıw processinde sheshiw lazımlılıǵın ilimiy tiykarda táreplep berilgen. Menshik metodıkası bir pánnen ámeliy hám dóretiwshi islerdiń mazmunın hám temasınıń keń jarıtılıp beriliwi hám bekkemleniwinde, oqıwshı hám oqıtıwshı xızmetinde óz ara baylanıslılıǵın hám oqıwshılardı biliw processinde izleniwge iytermelewshi metodlar, oqıtıw xızmetine hám maqsetine qarap tórtke bólinedi

1. Sabaqtı muzıkalı ulıwmalastırıw metodı 2. Ótiletuǵın sabaqlarǵa aldınan «juwırıp» baylanıstırıp ótiw hám aldınǵı ótilgenlerine qaytıw metodı. 3. Sabaq mazmunı emocional dramaturgiya metodı. 4. Sabaqtıń pedagogikalıq jaǵınan baqlanıwı hám bilimleriniń bahalanıw metodı. Sabaqtı muzıkalıq ulıwmalastırıw metodı, jetekshi metodlardıń biri bolıp, oqıwshılardıń muzıka qabıllawı logikalıq kórkem pikirlew qábiletin rawajlandırıwǵa qaratılǵan. A) Oqıtıwshı sabaqta sheshiliwi lazımlı bolǵan konkret wazıypalardı júzege keltiredi. B) Oqıtıwshı hám oqıwshı birgelikte mäseleni sheshedi. C) Oqıwshılar tárepinen juwmaqlawshı, juwmaq shıǵarıladı.

1. «Aldınǵa juwırıp ótiw» yaǵnıy ilgeri ótilgen materiallardan paydalanıp oqıwshılardı jańa materialdı ózlestiriwge tayarlıǵın sınap kóriw hám bunnan aldın iyelegen bilimlerine súyeniw ushın paydalanıladı. 2. Emocional dramaturgiya metodı menen sabaqtıń logikalıq mániligine erisiledi. Bunda sherek teması tiykarında sabaq jobası ushın shıǵarmalar tańlanıladı. Tańlangan temalarda maqsetke muwapıq bolıp baslanıwı hám juwmaqlanıwına baylanıslı. Oqıtıwshı sabaqtı

atqarıwshılıq sheberligi menen sózge ustalıǵı menen qızıqlı etip ótiwi kerek. Is waqtında ol ózi hám scenariy avtorı, rejisser, artist bolıwı kerek. Qosıq oqıtıwshısı mektepte qosıq sabaǵınan tısqarı koncertler, kesheler, ushrasıwlar ótkiziliwin talap etiledi. 3. Sabaqtı pedagogik baqlaw hám bilimlerin bahalaw maqsetke qarap bir neshe túrge bólinedi. a) Oqıwshılardı biliw xızmetin shólkemlestiriw, jetekshi hám ámelge asırıwshı túri. b) Bilim xızmetin xoshametlew hám basqada talapların qoyıw. c) Oqıw, biliw, xızmeti sapalılıǵın basqarıw hám baqlap barıw. Bahalawda sonday ıxtıyatlı bolıw kerekligin, oqıwshılardıń kewil xoshı túsip ketpewine, sabaqqa, qosıq aytıwǵa qızıǵıwshılıǵın sóndirmewge háreket etiw kerek. Xoshametlewde bolsa kerisinshe, oqıtıwshı hám oqıwshı múnásebetleri shegaradan shıǵıp ketpewi kerek.

Bálki xoshametlew klassta basqa oqıwshılardıǵa úlgi bolıp xızmet etsin hám basqalar ádepli, aqıllı bolıwǵa umtılsın. Sonday qılıp, muzıka oqıtıwdıń jeke metodları menen bir qatarda, muzıka oqıtıw metodlarınıń basqa túrleride bar. 1. Muzıka oqıtıwdıń awız eki metodları. 2. Kórgizbeli oqıtıw metodları. 3. Ámeliy oqıtıw metodları 4. Oyun metodları. 5. Qıyaslaw metodları. 6. Muzikalıq oqıwı tómén bolǵan balalar menen islesiw metodi.

Hámmemizge málim, mektep reformasınıń ámelge asırıwıń eń áhmiyetli negizleriniń biri pedagogika oqıw orınlarında bolajaq oqıtıwshılardı professional jaǵınan joqarı dárejede tayarlawdan ibarat. Házirgi zaman joqarı tálim pedagogikasında, ásirese I.V.Kuzmina, A.Amanshvili, K. Safin siyaqlı mektep oqıwshılardıń shaxsiyatlardı hám olardıǵa bolǵan professional talaplar parametrleri, ilimiy tárepinen dáliyllenip berilgen. Bunda pedagogikanıń ámeliy jónelisi boyınsha menshik metodikanı puxta islew zárúrligi kórinip tur. Eger muzıka oqıtıw metodikasını jeke metodikalıq shańaraǵında bar ekenligi esapqa alatuǵın bolsaq, mektep usı pániniń sapalılıǵın asırıwda onıń optimal metodların belgilew hám olardan sabaqta ónimli paydalanıw júdá zárúrligin sezip, biliw qıyın emes. Bul kóbirek muzıka shınıǵıwlarınıń ózine tán qásiyetlerine baylanıslı.

Házirgi qollanıw atırǵan metodik qollanbalardı tiykarınan qosıq sabaǵınıń ózine tán qásiyetleri, strukturası, dúzilisleri, muzıka xızmeti bayan etilgen. Bul másele E.Abdulin, D.B. Kavalevskiy sisteması tiykarında jaratılǵan qollanbalardı bir qansha unamlı sezimge keldi. Qollanbada tiykarınan 4 metod dáliyllenip bayan etilgen sabaqtı muzikalı ulıwmalastırıw, ótejaq sabaqlardı aldınnan «juwırıp» baylanıwı hám ótilgenlerge qaytıw, sabaq mazmunınıń emocional dramaturgiyası, sabaqtıń pedagogikalıq baqlanıwı hám bilimleriniń bahalanıwı. Házirgi kúnde oqıtıw metodları klassifikaciyaǵa qaramastan bir neshe kóz qarasar júzege kelgen. Bizin názerimizde muzıka oqıtıwında, oqıtıwshı hám oqıwshı xızmetinde óz-ara baylanıslılıǵın hám oqıtıwshılardıń biliw processinde jeke izleniwge iytermelewshı metodlar sistemasın qollanıw maqsetke muwapıq. Hámmemizge málim metodlar oqıtıw xızmeti hám maqsetke qarap tómendegi toparlardı bólinedi.

1. Oqıwshılardıń bilim qábiletin payda etiwshi hám ámelge asırıwshı metodlar. Buǵan oqıw informaciyasın beriw hám onı qabıl qılıw yamasa muzıkanı qabıl etiw processin júzege keltiriwshi metodlar kiredi. 2. Bilim xızmetin xoshametlew hám motivizaciya qılıwshı metodlar. Bunı biliwge iytirmelewshı oyınlar, diskussiya qoyıw sıyaqlı metodlar kiredi. 3. Oqıw biliw xızmeti effektivligin basqarıw hám baqlap barıw metodları. Buǵan soraw túrleri, sınav, imtixan, kollektivium kiredi. Muzıka sabaqları specifıkaciyasına saykes keliwshi hám oqıtıwdıń didaktik talapların bejeriwine járdem beriwshi, usı metodlar kóbirek paydalanıladı.

Buǵan qosımsha awız eki gúrriń (avtobiografiya, dóretiwsilik) metodları járdem beredi. Mektep oqıwshılardıń tárbialawda qosıq sabaǵınıń áhmiyetin esapqa alıp Ózbekstan Respublikasınıń «Tálim tuwrısında» ǵı nızam «kadrılar tayarlawdıń milliy baǵdarlaması» talapları tiykarında, tálim diziminde júz bergin ózgerislerge qarap, 9jıllıq ulıwma orta tálim járiya etildi. Muzıka pánine Mámleketlik tálim standartınıń járiya etiliwi milliy muzıkalıq miyraslarımızdan paydalanıwdı hám jergilikli aymaqlardı kórkem-óner hám mádeniyattı, ol jerdegi jergilikli xalıqtıń salt- dástúri, úrp-ádetleri, óz sáwleleniwın tapqan. Sonday-aq tálim standartı óziniń dúzilisi hám mazmunına qaray, mámleketlik, aymaq, mektep mápleri hám quralları teńligin sáwlelendiredi, oqıwshı jekeligi onıń umtılıwları, qábileti hám qızıǵıwshılıǵın esapqa alǵan halda 1-7-klasslar ushın jańa baǵdarlama dúzildi. Baǵdarlama tiykarında sabaqlıqlar, metodik qollanbalar, usınınamalar jaratılmaqta. 7-jıllıq muzıka oqıtıw dáwirinde oqıwshılardı gózallıqtı seze alatuǵın muzıkaǵa mehr hám háwes penen qaraytuǵın milliy muzıka miyrasımızǵa iyelik qıla alatuǵın jetik, kámil insan qılıp tárbialaw tiykarǵı maqset qılıp qoyıladı. Jańa baǵdarlama tiykarında muzıka sabaǵın sıpatlı, pedagogik hám metodik jaǵnan joqarı talap dárejesinde alıp barıw ushın oqıtıwshı, dóretiwshe, óz kásibin hám oqıwshılardı súyiwshe jaqsı sázende, metodika hám pedagogikanıń puxta ózlestirgen insan bolıw kerek. Muzıka táliminiń milliy tiykarı, dúzilisin tabıwda, fortepiano ásbabı menen birgelikte Ózbek, Qaraqalpaq xalıq saz ásbaplarınan paydalana alıwı zárúr. Sonday-aq Ózbek, Qaraqalpaq muzıka miyraslarımızdıń tariyxın hám házirgi kún talapların gúzetip, úyrenip barıwı shárt. Sebebi mektepte muzıka táliminiń tiykarǵı maqseti, oqıwshılarda muzıka mádeniyatın qalıplestiriw.

Muzıka oqıtıwshısı sabaqlarǵa temalardı tańlap, jobalastırıwda kórgizbeli qurallardan, texnik qurallardan da paydalanıwı kerek. Muzıka sabaǵında muzıka xızmetleriniń ápiwayıdan, quramalıǵı ótiw principi tiykranda óz-ara logikalıq bir pútinlikke erisiw hám oqıtıwda rawajlandırıwshı tálimiy hám tárbialıq wazıypalardı ámelge asırıw zárúr. Ulıwma tálim mekteplerinde muzıka pání boyınsha tómendegi wazıypalardı ámelge asırıwdı óz aldına maqset qılıp qoyadı. 1. Oqıwshılardıń muzikalıq qábiletin (muzikalıq oqıtıw ritm sezimin, dıqqatı este saqlawı) ósiriw. 2. Oqıwshılarda milliy muzıkaǵa ana watanǵa, tábiyatqa muxabbat, gózallıqtı

seze biliw, sezimlerin tárbiyalaw. 3. Oqıwshılardı miynetke oqıwǵa, turmısqa, óz ózin hám átiraptaǵılarıdı húrmet qılıw, adamlardıń miynetin qádirlewge úyretiw. Sol sebepli hár bir sabaqqa dóretiwshilikke jaqınlap, jańa baǵdarlama talaplarına muwapıq, sabaq ótiw kerek. Muzıka páninen bir jılǵa eki márte yarım jıllıq is jobası hár bir sabaqqa, joba konspekt dúziledi. Joba dúzilgende oqıwshılardıń jası (klassı) hawaz diapazonı, muzıkaǵa qızıǵıwı hám qábiliyeti, jıl máwsimleri, bayramlar, sabaq temaları esapqa alınıp jańa baǵdarlamalardan paydalanıp, sabaq strukturası tiykarında dúziledi. Ayırım klasslarda tınlaw ushin shıǵarmalardı, oqıtıwshı, oqıwshılar qálewı hám jańa zamanagóy qosıqları menen sabaq jobasına más keletuǵın shıǵarmalarǵa ózgertiwi múkin. Muzıka sabaqları tiykarınan bir háptede 1 saat oqıw jılı dawamında 34 saat ótıledi. Sonday-aq hár bir oqıw jılında 12-14 qosıq úyretiledi. Usıǵan qarap muzıka sawatı hám muzıka tınlaw ushin shıǵarmalar úyretiledi. Baslawısh klass oqıwshıları tiykarınan bir hawazlı qosıqlar, unisonda aytıladı. Klasslar úlkenligine qarap eki dawıslı shıǵarmalardı úyretiw kerek. Baslawısh klasstıń sabaq strukturası 5-xızmet túrinen ibarat boladı. 1. Xor bolıp aytıw. 2. Muzıka sawatı 3. Muzıka tınlaw 4. Muzıka xarakterine qaray háreketlerdi bejeriw 5. Balalar saz ásbaplarında atqarıp biliw. Orta 5-7-klasslarda sabaq xızmeti bir qansha kemeyedi. Sebebi, oqıwshılar kónlikpe hám tájriybege iye boladı. Sabaq mazmunlı tereńlesip, oqıwshılar bilim hám tájriybelerin kórsetiwge xızmet qıladı. Muzıka sabǵı ushin xızmet tiykarında alıp barılıwı.

1. Xor bolıp aytıw 2. Muzıka sawatı 3. Muzıka tınlaw Bunda balalardıń hawaz apparatları qáliplesken, muzikalıq qábiletleri rawajlangan, muzıka dúzilisi, forması, muzıka sáwleleniwi hám muzıka tınlaw qábiletine iye boladı. Orta klasstaǵı oqıwshılar ushin (5-7) klass baǵdarlama tiykarında sabaqlardı jobalastırıp, eki hawazlı, hawaz shınıǵıwlar, eki hawazlı qosıqlar, muzıka sawatı hám muzıka tınlawdan, soǵan qarap qıyınraq shıǵarmalar tańlanadı. Hár bir xızmet bir-biri menen baylanıslı bolıp, sabaq mazmunlı yaǵınıy bir pütünlikti támiynleydi. Sherek temalar jıl temasına boysınadı. Sabaq sapalıǵın asırıwda oqıwshılardıń bilim hám tájriybelerin bahalaw zárúr pedagogik áhmiyetke iye.

Qosıq ayıtıw menen birge, olardı kóbirek pikir bildiriwge, ámeliy xızmetke tayarlaw hám ádil bahalaw lazım boladı. Solay etip muzıka sabaqları jańa baǵdarlama tiykarında jobalastılıp oqıwshılardı oqıwshılardı milliy muzıkamızǵa mexir muxabbat hám qızıǵıwshılıǵın oyatıw.

REFERENCES

1. Абдулин, Э.Б., Николаева Е.В. Теория музыкального образования: учебник для студентов высш. пед. учеб. заведений. - М.:Академия, 2004.
2. Avlaev O.U., Jo'raeva S.N., Mirzaeva S.R. Ta'lim metodlari. Toshkent. Navro'z nashriyoti. 2017.

3. Азизходжаева Н.Н. Педагогические технологии и педагогическое мастерство. Тошент. Чулпан, 2005.
4. Акбаров И.А. «Музыка лугати». Тошкент:, 1987 йил.
5. Алиев Ю.Б. Настольная книга школьного учителя-музыканта. - М., Владос, 2002.
6. 6. Алиев Ю.Б. Методика школьного музыкального образования. Москва. Mill У, 1991.
7. Mamutova A., Ibragimov A. IMPROVING THE ANALYSIS OF FINANCIAL RESULTS IN BANKING INSTITUTIONS //Modern Science and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 10. – С. 561-567.
8. Abishov M., Mamutova A. FEATURES OF TAXATION OF CONSTRUCTION COMPANIES IN FOREIGN COUNTRIES AND THEIR USE IN OUR COUNTRY //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 2. – С. 296-304.
9. Mamutova A., Ablezova B. THE ROLE OF AGRICULTURAL PRODUCTION IN THE ECONOMY //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 270-273.